

Pasvarstymai apie mokytojų ugdymo sistemą: ar esame pasirengę mokyti XXI amžiaus kartą?

Ondrej Hausenblas

Pedagogikos koledžų (universitetų pedagogikos fakultetų) teorinių ir praktinių darbų reikšmę reikėtų vertinti visiškai kitaip nei mokslinio tyrimo universitetų ir fakultetų. Pedagogikos koledžų ir jų personalo negalima deramai įvertinti sprendžiant vien tik iš įtakinguose mokslo žurnaluose išspausdintų straipsnių puslapių skaičiaus. Jeigu jie bus taip vertinami, – o šių dienų Čekijoje yra kaip tik taip – fakultetų dėstytojai nejaus motyvacijos ištraukti į darbą, skirtą tikrų būsimų mokytojų tikram rengimui.

Jeigu mokytojų rengimo sistemoje vyraus teorija, studentai, pradėdami mokytojo darbą, nesijaus saugūs. Jie puikiai žino, kaip prastai yra parengti, kai realiai ima bendrauti su vaikais ir kolegomis. Jie jaučia, kokios menkavertės yra teorinės žinios, kai tenka akis į akį susidurti su paauglių klase. Jaunieji mokytojai suvokia, kiek nedaug naudos iš paskaitų apie psichologinius asmenybės tipus arba iš XIX amžiaus Vidurio Europos pedagogikos istorijos studijų.

Čekijos mokyklų mokytojai, baigę mūsų šalies pedagogikos koledžus per pastaruosius dvidešimt metų, daugeliu atvejų atrodo prastai parengti tiek mokymo, tiek universaliųjų įgūdžių, laikomų svarbiais gyvenant XXI amžiuje, atžvilgiu. Vadinamieji *gyvenimo įgūdžiai*, arba *europietiškoji kompetencija*, kaip ir *kritinis mąstymas* bei *aktyvusis mokymasis* tik dabar įtraukiami į oficialias valstybines ugdymo politikos programas kaip ugdymo tikslai. Bet retas kuris mokytojas kada nors buvo mokomas dėstyti pasitelkiant šiuos naujus įgūdžius ir daugelio jų vis dar nelaiko svarbiais ir vertingais. Tradicinėmis mokymosi mokykloje vertybėmis vis dar laikomos *faktinės žinios*, *disciplinuotas elgesys* (paprastai suvokiamas kaip *paklusnumas*) ir *saugumo* bei *patikimumo* užtikrinimas.

Kas gi galų gale yra tas mokėjimas?

Būdami tarptautinės bendruomenės (Kritinio mąstymo ugdymo skaitant ir rašant projekto) nariai, turime tiksliai išsiaiškinti, kaip suvokiame žodį *mokėjimas* (angl. *knowledge*), kokiais žodžiais išreiškiame šią sąvoką savo gimtąja kalba. Ne taip svarbu rasti puikų anglų kalbos žodžio atitikmenį gimtąja kalba, svarbiau yra pasinaudoti galimybe ir aptarti mintyse apmąstomas sąvokas „žinojimas apie...“ (*knowing about...*), „susipažinimas su...“ (*getting acquainted with...*) ir „mokėjimas, kaip...“ (*knowing how to...*) bei jų žodines išraiškas.

Peržvelkime čekų kalbos žodžius, vartojamus šiai sąvokai išreikšti. „Mokėjimas“ (*knowledge*) į čekų kalbą dažniausiai verčiamas žodžiu *znalosti*, kuris reiškia „faktų, vardų, datų prisiminimą“ (*remembering facts, names, data*), tačiau čekų kalboje nėra tikslaus termino, kuris apimtų tiek įgūdžius, tiek faktus. Anglų kalbos žodis *knowledge* reiškia ne tik *znalosti* – „prisiminimą“ (*remembering*), bet ir „supratimą“ (*understanding*), ir „žinojimą, kaip padaryti, bei gebėjimą padaryti“ (*knowing how to do and being able to do*). Kitas čekų kalbos žodis *vědění* (angl. *knowing*) susijęs su žodžiu *věda* – „mokslas“ (angl. *science*), bet jo reikšmė siauresnė nei *věda*, tai labiau knyginis žodis. Jo reikšmė siauresnė ir už žodžio *znalosti*, nors šiuo atveju ir apima „principų bei pagrindinių sąvokų suvokimą“ (*knowing the principles and basic concepts*). Žodžio *ovlādní* reikšmė – „įgūdžių įgijimas, įtvirtinimas“ (*maintaining, achieving skills*), bet frazė *ovlādat lītku*, *učivo* reiškia „turėti nuodugnių dalykinių žinių“ (*to have a thorough knowledge of the subject matter*), o daugeliui mokytojų tai tolygu „prisiminti daugybę faktų“ (*remember many facts*). Čekų kalboje šis terminas iš tiesų gali neapimti „nuodugnesnio supratimo“ (*deeper understanding*), nes mokytojas, sakydamas „*Student ovlādi učivo*“, dažniausiai turi galvoje, kad „ji gali vartoti visus terminus ir pateikti jų apibrėžimus“ (*She can use all the terms and*

give their definitions). Žodžiai *porozumění* arba *chípní* irgi reiškia supratimą, tačiau šiuo atveju mokytojai neturi galvoje dalyko pritaikymo, jo panaudojimo. Pats paprasčiausias žodis *umět* – „gebėti“ (*be able to*) yra ir labiausiai klaidinantis. Ne mokykloje jis iš tiesų reiškia „gebėti ką nors padaryti, atlikti“ (*be able to do something, to accomplish something*). O mokykloje šis žodis, deja, reiškia „tiksliai atitikti mokytojų keliamus reikalavimus“ (*to respond to the teachers' demands in the expected way*), ir dažniausiai iš mokinių norima, kad jie dalyką suvoktų taip pat kaip ir jų mokytojai, pakartotų mokytojo arba vadovėlio žodžius ir pateiktų nurodytos formos bei turinio produktą. Čekų kalboje nėra tinkamo anglų kalbos pasakymo *know and be able to* („žinoti ir gebėti padaryti“) atitikmens.

Net jeigu dauguma minėtų mokėjimo elementų yra svarbūs ir turi savo vertę, jie neturėtų aptemdyti ar net išstumti kitų ugdymo tikslų: **įgūdžių, motyvacijos ir tarpasmeninių santykių**. Štai kodėl mokytojus rengiantys universitetų koledžai negali pagrindinį ar išskirtinį dėmesį sutelkti vien tik į tyrimus ir naujų teorijų kūrimą arba į naujų terminų senoms sąvokoms kaldinimą.

Prastų medžių – prasti vaisiai

1. Kitą argumentą, kodėl reikia keisti pedagogikos koledžų vertinimo sistemą, atskleidė Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (*Organization for Economic Cooperation and Development, OECD*) Tarptautinės mokinių vertinimo programos (*Program for International Student Assessment, PISA*) rezultatai: 32 šalyse buvo atlikti lyginamieji skaitymo kultūros, matematikos ir gamtos mokslų išmanymo tyrimai. Anot šių tyrimų (žr. *Permainos*. 2002. Nr. 8. P. 28–41), penkiolikmečių čekų moksleivių skaitymo ir matematikos išmanymas beveik nesiekia pasaulio vidurkio (tačiau jie visai neblogai moka biologiją). Čekijos moksleiviai žino, apie ką tekste kalbama, bet retas kuris gali pasakyti, kodėl tas tekstas buvo parašytas arba kam jis skirtas, kokios yra komunikacinės funkcijos ar kokia teksto reikšmė konkrečiu atveju.

2. Geografijos mokytojas, dėstydamas šeštoms klasėms vakariniame Prahos priemiestyje, aiškina apie geomorfologijos procesus. Vos už 700 metrų nuo jo klasės yra pasaulinio garso geologinis darinys, kuris pateiktų mokiniams vaizdžius atsakymus į visus jų klausimus. Bet mokytojas niekada nenusiveda vaikų prie senojo karjero ir net nenutuokia, kad jis stūkso čia pat, kaimynystėje.

3. Fizikos mokytojas, kuris dirba priešingoje Prahos pusėje, savo septintokams aiškina apie svorį ir matavimus. Į klasę mokiniams parodyti jis atsineša brangių prietaisų daiktams sverti, bet niekada neleidžia jų prisiliesti. Mat vaikai gali užmiršti išjungti skalę arba prietaisai gali sulūžti.

4. Pagyvenusi moteris, dėstanti gramatiką kitame mieste, kreipiasi į keturiolikmetę mergaitę girdint visai klasei. Mokytoja pasijuokia iš to, kaip ji pasidažiusi, iš nerangių judesių ir mąstymo galimybių. Klasė mielai prie to prisideda.

Kur turėtume mokytis mokytis?

Tokie pavyzdžiai nereti. Čia paminėti mokytojai per penkerius įtemptų mokslinių studijų metus baigė universitetus. Jų kurso programa apėmė istorinę gramatiką, matematinę analizę arba visų Amazonės intakų vardus. Jie turėjo parašyti ir apginti referatus, prikimštus mokslo sąvokų ir terminų, tikslų citatų ir mokslinių įrodymų. Studijų reikalavimai buvo tokie dideli, kad studentams, nors jie ir privalėjo klausyti paskaitas apie asmenybės raidą, beveik neliko laiko pagaliau suaugti – tapti protingais, mąstančiais suaugusiais žmonėmis. Tik nedideli epizodai buvo skirti tiesioginiams ryšiams su mokyklomis, ypač su vaikais, – per visus penkerius studijų universitete metus dauguma iš jų 100 valandų praleido stebėdami, kaip pamokos vedamos, ir tik kokiais 20 valandų galėjo patys pasipraktikuoti jas vesti. Per daugybę teorinių mokslų jiems beveik neliko laiko nuoširdžiai padiskutuoti ir apmąstyti patirtį, neliko laiko atsakyti į savo pačių, kaip besimokančių žmonių ir mokytojų, klausimus.

Galų gale tą pačią mokyklą buvo išėję ir jų universiteto dėstytojai. Netgi jei mokytojų mokytojai išsiskiria iš pilkos dalyko mokytojų masės, šie fakulteto nariai nėra tarp kūrybingiausių ir išradingiausių pedagogų. Universiteto dėstytojai renkasi panašius į save. Būsimi studentai retai susiduria su etalonu, kompetentingu mokytoju. Maža to, tokie universiteto dėstytojai vaidina svarbų vaidmenį savo fakultetuose ir dažnai tampa pavyzdžiu jauniems dėstytojams, siekiantiems auditorijoje, pilnoje nepriklausomų ir sąmoningų studentų, įtvirtinti savo valdžią.

Quo usque tandem?..

Panagrinėjus dabartines ugdymo kryptis, akivaizdu, kad galima didžiulė priešara tarp praktinės mokyklos veiklos ir universiteto dėstytojų (kaip ir universiteto akreditavimo komitetų narių, tvirtinančių koledžų programas ir priimančių ugdymo politikos sprendimus) įsitikinimų. Kaip galima patvirtinti koledžo akreditavimo sistemą vertinant tik straipsnių mokslo žurnaluose kiekį ir vyresniųjų dėstytojų skaičių bei laipsnius ir tuo pačiu metu pabrėžiant, kad ugdymas ir mokėjimas nėra vien tik įsimintų faktų suma? Tuo tarpu, kol ši spraga dar netapo pernelyg akivaizdi ir skandalingai didelė, mūsų pedagogikos koledžų absolventai susiras geriau mokamą darbą verslo struktūrose, o ir tie, kurie nepabijos susidurti su mokyklos realybe, anksčiau ar vėliau taip pat ją paliks. Vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų absolventų – potencialių kandidatų į universitetus – rengimo kokybė menkės, būsimų mokslininkų mažės, ir anksčiau didžiai gerbiami „moksliniai“ universitetai bus uždaryti. Pedagogikos koledžams susirasti talentingų, plačių pažiūrų jaunų studentų bus dar sunkiau, jeigu kandidatams į aukštąsias bus beveik netekę praktiškai susidurti su puikiais, savo darbui atsidavusiais mokytojais.

Gal tarptautinės diskusijos dalyviai galėtų pasiūlyti geresnių pedagogikos koledžų įvertinimo ir akreditavimo būdų?

Ondřejus Hausenblasas – Prahos (Čekija) Karolio universiteto Pedagogikos fakulteto dėstytojas. Specializacija – literatūra ir aktyvieji mokymo metodai. Daug metų aktyviai dalyvauja KMUSR programos darbe.
